

Прушківська Е. В.

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ СТРУКТУРУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджуються теоретичні погляди представників основних економічних шкіл: меркантилізму, фізіократів, класичної, марксистської, кейнсіанської, інституціональної. Підкреслено, що невтручання держави в регулювання економічних процесів, прихильниками якого були класична та неокласичні школи, призводить до деформацій структури на національному рівні. Визначено, що представники марксистської, кейнсіанської, неокласичної шкіл, аналізуючи господарську структуру, зазвичай розглядали відтворювальну структуру. Прیدілено увагу дослідженню структури національної економіки з позиції еволюційного підходу. Виокремлено критерії класифікації структурних трансформацій: за рівнем функціонування економіки та за рівнем розвитку економіки.

Ключові слова: національна економіка, структура економіки, економічні школи, структурні диспропорції, структурні трансформації

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 28.

Прушківська Емілія Василівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, кафедра міжнародної економіки, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (вул. Володимирська, 60, Київ, 01601, Україна)

Email: em_prushkovskaya@mail.ru

УДК 330.8: 330.341.42

Прушковская Э. В.

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ СТРУКТУРИВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статье исследуются теоретические взгляды представителей основных экономических школ: меркантилизма, физиократов, классической, марксистской, кейнсианской, институциональной. Подчеркивается, что невмешательство государства в регулирование экономических процессов, сторонниками которого были классическая и неоклассическая экономические школы, приводит к деформациям структуры на национальном уровне. Определено, что представители марксистской, кейнсианской, неоклассической школ, анализируя хозяйственную структуру, рассматривали в основном воспроизводственную структуру. Исследована структура национальной экономики с позиции эволюционного подхода. Выделены критерии классификации структурных трансформаций: по уровню функционирования экономики и уровню развития экономики.

Ключевые слова: национальная экономика, структура экономики, экономические школы, структурные диспропорции, структурная трансформация

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 28.

Прушковская Эмилия Васильевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант, кафедра международной экономики, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (ул. Владимирская, 60, Киев, 01601, Украина)

Email: em_prushkovskaya@mail.ru

UDC 330.8: 330.341.42

Prushkovskaya E. V.

EVOLUTION OF CONCEPTS OF STRUCTURING NATIONAL ECONOMY

The article studies theoretical views of representatives of main economic schools: mercantilism, physiocrats, classical, Marxist, Keynesian and institutional. It underlines that non-intervention of the state into regulation of economic processes, supporters of which were classical and neo-classical economic schools, results in deformation of the structure at the national level. The article shows that representatives of Marxist, Keynesian and neo-classical schools considered mostly the reproduction structure while analysing the economic structure. It studies the structure of the national economy from the point of view of evolutionary approach. It marks out criteria of classification of structural transformations: by the level of functioning of economy and level of development of economy.

Key words: national economy, structure of economy, economic schools, structural disproportions, structural transformation

Pic.: 2. Tabl.: 1. Bibl.: 28.

Prushkovskaya Emiliya V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Department of International Economy, Kyiv National University named after T. Shevchenko (vul. Volodymyrska, 60, Kyiv, 01601, Ukraine)

Email: em_prushkovskaya@mail.ru

Вступ. Розумінню сутності будь-якого економічного явища сприяє аналіз історії його виникнення та еволюція пов'язаних із ним ідей. Питання структурування національної економіки своїм корінням пірнає в глибину історії економічної науки. По-перше, проблема структурування базується на основних теоретичних та методологічних положеннях економічної науки; по-друге, видатні економісти минулого приділяли увагу різним аспектам структури національної економіки.

В Україні здійснюються заміна однієї системи іншою, а також рух до постіндустріального суспільства. Внаслідок цього виникає ціла низка проблем, пов'язаних із структуруванням національної економіки. Глобальна криза по-

глибила диспропорції в економіці України, які були успадковані від попередньої економічної системи та набуті нові через відсутність чіткої стратегії розвитку та інтеграційних векторів, а тому потребують глибокого теоретичного дослідження з точки зору еволюції проблем структурування економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний теоретико-методологічний внесок в дослідження структурних трансформацій національної економіки зробили українські вчені: В. Геєць, С. Єрохін, В. Крючкова, І. Лукінов, Л. Шинкарук, Б. Кваснюк, А. Чухно, А. Гальчинський [1 – 4]. Але повсякденні зміни та нові виклики часу потребують глибокого історичного аналізу теоретичних поглядів щодо струк-

турних пропорцій національної економіки для мінімізації диспропорцій та розробки виваженої стратегії розвитку.

Формулювання мети дослідження. Метою статті є дослідити концепції структурування національної економіки на основі історичного аналізу теорій різних економічних шкіл.

Виклад основного матеріалу. Основним елементом побудови структури національної економіки в меркантилізмі є активний торговий баланс. Представники цієї школи вважали, що найбільш ефективною структурою національної економіки є та, де експорт перевищує імпорт, тобто позитивне сальдо торгового балансу. Т. Мен пропонував посилити державний механізм регулювання економіки для збільшення експорту. На його думку, у зовнішній торгівлі, держава повинна проводити політику протекціонізму, і таким чином сприяти розвитку національної промисловості й торгівлі. Гіпотеза, яка була висунута більше як шість століть тому, ігнорувалася в економіці України в період формування ринкової економіки (період 90-х рр.) та виходу на зовнішні ринки. Наслідком цього було зменшення частки оброблювальних галузей та галузей, які забезпечують внутрішній попит. У результаті поглибилися деформації структури національної економіки, які беруть свій початок у попередній економічній системі.

Основний представник фізіократів Ф. Кене розглядав структуру національної економіки з позиції суспільного виробництва. «Економічна таблиця», яку розробив вчений, відображає необхідні пропорції за вартісними і натуральними показниками суспільного продукту за рік, які забезпечують безперервність процесу його відтворення [5, с. 551]. Фізіократи підкреслювали пріоритетність сільського господарства в структурі національної економіки. Ф. Кене переконливо доводив, що сільське господарство є основою відтворення всіх інших галузей, а також ця галузь забезпечує зайнятість в інших; сприяє зростанню добробуту населення; сільське господарство стимулює розвиток промисловості. На наш погляд, ця теорія є актуальною сьогодні і для України в сучасному глобалізованому світі, оскільки загострення проблем на світових продовольчих ринках дають шанс Україні використати потенціал для розвитку сільськогосподарського сектору, який забезпечить збільшення національного продукту, зайнятості та зростання національного багатства в цілому. Червоною стрічкою в роботі Ф. Кене проходить ідея необхідності дотримання певних пропорцій у структурі національної економіки. Не викликає сумнівів, що це перше наукове макроекономічне дослідження та перша класифікація структури національної економіки.

Класики політичної економії А. Сміт, Д. Рікардо досліджували структуру економіки, розглядаючи такі основні категорії, як: праця, капітал, вартість, прибуток та інші. А. Сміт у своїй роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів», базуючись на ідеї природної гармонії, доводив, що структура економіки повинна формуватися під впливом ринкового механізму, на характер функціонування якого впливають економічні інтереси. Кожен учасник ринкових відносин, відстоюючи власні інтереси,

сприяє підвищенню ефективності економіки, що покращує її структуру, адже і покупці, і продавці постійно шукають найкращий варіант компромісів між своїми інтересами [6, с. 28]. Він показав силу й значимість інтересів людей, а також як внутрішнього джерела конкуренції в механізмі господарювання, який діє через ринкові закони. На його думку, структура економіки формується на основі дії ринкового механізму без втручання держави.

Д. Рікардо також був прихильником економічного лібералізму. Він вважав, що структура національної економіки формується елементами ринкового механізму: попитом, пропозицією, ціною та конкуренцією. Досліджуючи прибуток на капітал, вчений підкреслював, що в ті галузі, де попит на товари вище, ніж пропозиція, відбувається перемищення капіталу та праці, яке призводить до встановлення рівноваги [7, с. 81]. Цим, на наш погляд, Д. Рікардо було продемонстровано роль ринкового механізму у формуванні структури економіки і не визнання впливу держави на ринкові процеси.

Крізь призму історичного розвитку можна стверджувати, що нерегульованість економічних процесів на національному рівні призводить до кризових явищ. Ці тенденції були особливо відчутними в Україні в 90-рр. ХХ ст., коли відбувся перехід від однієї економічної системи до іншої та були відпущені важелі державного впливу на національну економіку і почали домінувати ринкові. В результаті відбулася значна деформація структури національної економіки в бік її сировинної орієнтації та «вимивання» галузей, які виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості.

К. Маркс, досліджуючи відтворювальну структуру економіки на макроекономічному рівні, розділив сукупний суспільний продукт на два підрозділи: засоби виробництва і предмети споживання; сформулював умови, за яких забезпечується реалізація сукупного суспільного продукту та відбувається просте й розширене відтворення [8]. Вчений, розглядаючи протиріччя в капіталістичному способі виробництва, вважав, що в результаті повинна відбутися заміна капіталізму комунізмом і відповідно з'явиться нова структура економіки. За К. Марксом, регулювати нову структуру економіки повинен державний механізм [9, с. 402]. На наш погляд, марксистська теорія закладає перші підвалини теорії структурних трансформацій, які бурхливо розвивалися у ХХ столітті.

Поглиблюючи марксистську теорію, В. Ленін будує схеми розширеного відтворення, поділяючи все суспільне виробництво на I та II підрозділ, але поділяючи I підрозділ на дві частини, враховуючи вплив технічного прогресу та зростання органічної будови капіталу. Проблем структури економіки прихильник марксизму також торкається в роботі «Розвиток капіталізму в Росії», де він доводить, що виникнення нових галузей є важливим фактором розвитку ринку в країні [10]. В цій теорії були закладені догми, які в подальшому відбилися на структурі економіки країн Радянського Союзу, в тому числі й на українській економіці. Зокрема, випереджаючий розвиток засобів виробництва та недостатність виробництва предметів споживання призвели до порушення збалансованості структури економіки.

Основними представниками неокласичного напрямку економічної теорії є А. Маршал, Дж. Кларк, А. Пігу, Ф. Хайек, М. Фрідріх та ін. Спільним у поглядах цих вчених є те, що вони, як і представники класичної школи, поділяли погляди щодо ринкового механізму формування структури національної економіки.

Дж. Кларк в своїй праці «Розподіл багатства» розглядав структуру національної економіки в аспекті економічної статистики та динаміки. Він довів, що економічна динаміка пояснює причини рівноваги структури національної економіки, а також перехід від одного стану рівноваги до іншого. Незбалансованість структури національної економіки Дж. Кларк пов'язував із диспропорціями в розвитку окремих галузей та невідповідності в структурі попиту та пропозиції [11, с. 17].

Неокласичний напрямок економічної теорії сьогодні представлений сучасними концепціями неолібералізму, серед яких найбільш поширеною є теорія монетаризму. Згідно з цією теорією формування структури національної економіки здійснюється на основі ринкового механізму, який забезпечує найбільш прогресивну структуру, а її регулювання здійснюється за допомогою грошово-кредитних інструментів. Наріжним каменем теорії монетаризму є забезпечення стабільності грошової одиниці, яка відіграє значну роль у процесі економічного розвитку. Порушення цієї вимоги, на думку М. Фрідмена, призводить до руйнації всіх механізмів, які забезпечують нормальне функціонування ринкової економіки [12]. Ця теорія була мейнстрімом в світовій економічній науці та практиці з середини 70-х рр. ХХ ст. до глобальної кризи 2007–2008 рр. Представники неолібералізму Ф. Хайек і М. Алле також дотримувались позиції невтручання держави в будь-які економічні процеси, в тому числі і в процеси зміни структури національної економіки. Їх погляди щодо цього питання зводяться до провідної ролі «невидимої руки», яка змінює структуру національної економіки максимально ефективно на основі ринкових закономірностей та обмеженого державного втручання.

Теорія Дж. Кейнса з'явилася в кризовий період, коли структура національної економіки була деформована, внаслідок неспроможності ринкових важелів врегулювати економічні процеси. Вчений доводив, що досягти збалансованості можна за допомогою державного регулювання національної економіки шляхом інвестиційної та фінансової політики, а саме: стимулювання платоспроможного попиту, який є основою формування структури національної економіки. Згодом теорія Дж. Кейнса мала своє продовження та була доповнена в концепціях його послідовників: Е. Хансена, Е. Домар, Р. Харрода. Ці вчені перемістили акцент у своїх дослідженнях з теорії ефективного попиту на функціонування ринків капіталу, праці, товарів, а також з'ясування причини недосконалості цих ринків. Окрім того, дослідження теорії економічного зростання Дж. Кейнса з позиції статистики було замінене на динамічну модель, розроблену Е. Домаром та Р. Харродом. Ці вчені обґрунтували доцільність стабільних темпів економічного зростання, як вирішальної умови динамічної рівноваги економіки, за

якої досягається повне використання виробничих потужностей та трудових ресурсів. Динамічної рівноваги, за неокейнсіанцями, досягається за рахунок активного втручання держави в економіку [13, с. 146].

Визнаючи та глибоко усвідомлюючи вагомий внесок кейнсіанства в економічну теорію, дозволимо висловити свою точку зору, яка полягає в тому, що дослідження теорії ефективного попиту без глибокого пізнання виробництва як процесу, неможливо. В середину виробничої структури кейнсіанство ніколи не заглиблювалось ні на мікро-, ні на макро-, ні на мегарівні в цілому. Це можна пояснити тим, що зародилось воно в період депресивної, стагнуючої економіки, коли проблеми виробництва, його зростання та його структури не могли стати центральними темами економічної теорії. З кінця 60-х рр. – початку 70-х рр. ХХ століття на світовій арені загострюються енергетична, сировинна, виробнича, екологічна кризи, які були перш за все проявом кризи виробничої структури, в основі формування якої були дешеві природні ресурси. Л. Клейн доводить, що розгортання структурних криз світового капіталістичного господарства – енергетичного, сировинного, продовольчого, екологічного – є однією із причин кризи кейнсіанської теорії, оскільки нею надавався тільки дескриптивний аналіз (опис) без глибокого теоретичного пояснення структурних диспропорцій [14, с. 408–409].

На думку російського вченого А. Худокормова, кейнсіанська теорія має безпосереднє відношення до одного із видів світових структурних криз, а саме: світової валютно-фінансової кризи (кризи системи міжнародних розрахунків, заснованих на Бреттон-Вудських угодах). «Всі рішення Бреттон-Вудса були пронизані кейнсіанськими ідеями. Головна з них полягала в тому, щоб внести в міжнародні фінансові розрахунки елемент свідомого регулювання та зробити їх більш впорядкованими. З цією метою запроваджувались нові міжнародні інститути» [15, с. 64], які в подальшому стали «провокаторами» глобальної фінансової кризи. Точка зору А. Худокормова є неоднозначною. На наш погляд, в подальших дослідженнях впливу глобальної кризи 2007–2008 рр. на структуру національної економіки, слід урахувати роль міжнародних інституцій.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що кейнсіанські та неокласичні теорії економічного зростання при аналізі господарської структури базувалися на розробці двох- та багатосекторних моделей, які поєднуються з балансовими таблицями. Тобто вчені розглядали відтворювальну структуру. Характеризуючи відтворювальну структуру, слід підкреслити, що вона відображає стійкі взаємозв'язки між окремими фазами відтворення, які визначаються якісним складом виробничих ресурсів, технологією виробництва, а також інституційним середовищем. Дослідження макропропорцій суспільного виробництва є основою для соціально-економічного прогнозування та визначення основних напрямків структурної політики.

Новим підходом у ХХ столітті щодо аналізу еволюційного розвитку структури національної економіки стала теорія К. Кларка. В його роботі «Умови економічного прогресу» запропонована теоретична концепція «трьох сек-

торів», згідно з якою економіку розділили на три сектори: первинний (сільське господарство), вторинний (промисловість), третинний (сфера послуг). Ця теорія передбачає, що в процесі розвитку економіки відбувається послідовна зміна ролі секторів. Критерієм поділу економіки на складові були обрані техніко-економічні особливості галузі, ступінь їх залежності від природних факторів та характер зв'язку з виробництвом благ, рівень продуктивності праці, кількість зайнятих у певному секторі. Мета цього поділу полягала у визначенні механізму еволюції структури економіки, а також для визначення відмінностей та взаємозалежностей кожного із виокремлених секторів. За цією теорією, первинний сектор охоплює види діяльності, де здійснюється виробництво сировини, вторинний – види діяльності, де сировина перетворюється в готову продукцію, а третинний – види послугової діяльності. Сектори мають свій власний життєвий цикл і під впливом закономірних зсувів у структурі потреб людей провідна роль сектора послідовно переходить від первинного до третинного. Якщо заглибитись в історію економічної думки, то ще наприкінці

XIX століття німецький вчений Е. Енгель передбачив закономірні тенденції зміни структури потреб людей та зміни в структурі доходів, в результаті яких частка витрат на послуги в загальній структурі доходів буде збільшуватися, а на споживчі товари – зменшуватися [16]

Теорію К. Кларка продовжив Ж. Фурастьє, який вважав техніку визначальним фактором суспільного розвитку, що зумовлює послідовну зміну цивілізацій від аграрної (первинний сектор) до сучасної постіндустріальної (четвертинний сектор) або «духовного виробництва». Він передбачав, що в структурі економіки майбутнього «до 90% робочої сили буде зосереджено в секторі виробництва послуг та інформації, а в соціальній структурі буде домінувати технократія» [17]. Деякі його прогнози не справдилися, оскільки наприкінці XX – початок XXI століття в структурі зайнятості розвинених країн домінувала не технократія, а працівники сфери послуг, а зокрема, фінансового сектору.

Американський соціолог Д. Белл доповнив модель секторальної структури в частині виділення із третинного сектору четвертинний та п'ятеринний [18] (рис. 1).

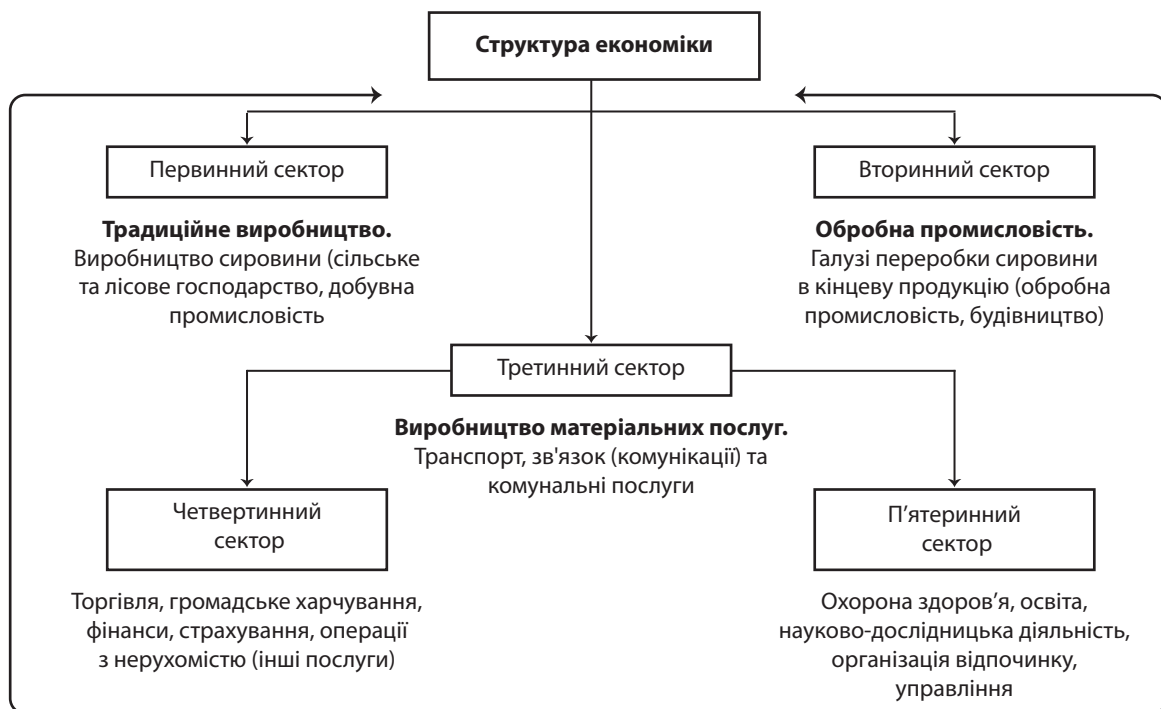

Рис. 1. Модель структур економіки за К. Кларком та Д. Беллом

З бурхливим розвитком інформаційного суспільства М. Порат розподілив американську економіку на 6 секторів: сектор первинної інформації (галузі, що виробляють інформаційні машини та надають ринкові інформаційні послуги); сектор вторинної інформації (суспільний); сектор третинної інформації (приватний); четвертий сектор (приватний сектор), що виробляє товари; п'ятеринний сектор (інфраструктурний сектор); шестиринний сектор – сектор домашнього господарства. Вчений довів, що відбувається не просто абсолютне зростання, а й відносне збільшення первинного й вторинного секторів інфор-

мації та формування на їх основі нового типу економіки – інформаційної [19].

Російський вчений В. Іноземцев досліджував структуру національної економіки крізь призму чотирьох та п'ятисекторної моделі [20]. Але згодом прийшов до висновку, що в основі структурування економіки повинен бути не поділ на матеріальне виробництво та сферу послуг, а поділ між благами: ті, що об'єктивізуються та блага, що не об'єктивізуються. Згідно з цією концепцією, національну економіку поділяє на суб'єкт – об'єктивний сектор та суб'єкт – суб'єктивний сектор (табл. 1) [21].

Підхід до структурування економіки В. Іноземцевим

Сектор	Підсектори	
	Умовний	Усталений
Суб'єкт - об'єктивний	Будівництво, громадське харчування, послуги пасажирського транспорту, готелі та особисті послуги	Охорона здоров'я, види діяльності матеріального виробництва, що розраховані на престижне споживання; видавнича діяльність, телебачення, виробництво безпосередніх інформаційних носіїв
Суб'єкт – суб'єктивний	<i>Первинний сектор:</i> добувна промисловість, сільське, лісове та рибне господарство. <i>Вторинний сектор:</i> первинна переробка природних ресурсів та електроенергетика; металургія та хімічна промисловість; машинобудування та індустрія будівельних матеріалів, харчова промисловість та виробництво уніфікованих споживчих благ <i>Третинний сектор:</i> транспорт та комунальне господарство	<i>Третинний сектор:</i> сфера культури та розваг, освіта, наукові установи, виробництво інформації та програмне забезпечення, консультативні та юридичні послуги, сфера фінансів та грошовий обіг, страхові операції та операції з фондами та нерухомістю, державне управління

Російський вчений Ю. Яременко пропонує досліджувати національну економіку та її структуру через багаторівневу піраміду. Кожен рівень піраміди відрізняється один від одного певним видом економічних ресурсів. Основу пірамідальної структури економіки складають природно-експлуатаційні галузі (добувні, сільське і лісове господарство, рибальство), наступний рівень – галузі первинної переробки сировини, а більш високий рівень – галузі промисловості, які виробляють масову продукцію, верхівкою піраміди є галузі сфери послуг, науки й інноваційного обслуговування. У цілому, чим вищий рівень, тим більш якісні економічні ресурси і більш досконалі технології [22, с. 131]. Такий підхід до структурування національної економіки має раціональне «зерно», оскільки він свідчить про те, що основою розвитку є матеріальне виробництво.

Т. Селіщева, продовжуючи теорію пірамідальної структури, підтверджує, що в ХХІ столітті розвинені країни, рухаючись в напрямку «економіки знань», будуть розширювати верхній ярус піраміди, який включає галузі виробництва та обробки знань: «базові галузі виробництва будуть складати значну, але вже не фундаментальну частину загальної структури виробництва. Тобто пірамідальна структура буде деформуватися на користь розширення верхньої частини піраміди» [23]. На нашу думку, дана точка зору містить не тільки економічне, а й філософське трактування сучасності щодо пірамідальності структур, оскільки збільшення верхніх ярусів у порівнянні з початковим рівнем без відповідної пропорційної зміни іншої частини піраміди вносить деформації не тільки в структуру економіки, а й «ламає» саме розуміння піраміди.

У сучасному структуруванні національної економіки розповсюдженою є дихотомія поділу на реальний та фінансовий сектор. Початковий внесок в дослідження закономірностей розвитку реального сектору економіки зробили Д. Белл, К. Кларк, В. Леонт'єв, Р. Нельсон, М. Портер, Й. Шумпетер та інші. Слід зауважити, що сьогодні у вітчизняній літературі немає єдиної думки щодо визначення реального сектору. У світовій та вітчизняній економічній

думці немає також єдиного підходу щодо ролі фінансового сектору в економічному зростанні. Зокрема, зарубіжні вчені Б. Емундс, Дж. Стігліц, Дж. Тобін виділяють цей сектор як окремий детермінант економічного зростання, тоді як більшість вчених монетариського підходу (Е. Шоу, Дж. Олівер, М. Бінсвангер) не відокремлюють його від реального сектору економіки і вважають основним чинником економічного зростання. Фінансовий сектор – це частина економіки, яка пов'язана з діяльністю фінансових установ, які забезпечують трансмісію грошей та позик, і впливають на функціонування реальної економіки, діючи як посередники в спрямуванні заощаджень та інших коштів на інвестиційні цілі [24].

Суперечність, яка закладена в цьому підході, на наш погляд, лежить глибоко в філософії економічних наук та сучасної економічної теорії. Тобто, ототожнення реального сектору, де створюється реальний продукт, із фінансовим сектором, який надає послуги і тільки створює умови для розвитку реального сектору. Глобальна криза 2007 – 2008 рр. ще більше загострила ці суперечності та поглибила диспропорції структури економіки як на національному, так і на міжнародному рівні.

Структура національної економіки, яка відображала макроекономічні пропорції в процесі економічного розвитку, еволюціонувала і модифікувалась. Різні економічні течії по-різному трактували зміни, які відбуваються в макропропорціях. Теорія секторальної структури, започаткована К. Кларком, також має свою траєкторію розвитку від поділу на три сектори до моделі, яка складається з п'яти і більше секторів. На сучасному етапі продовжується наукове дослідження секторальної моделі в різних економічних школах.

Теорія структурних трансформацій в світовій економічній думці бере свій початок в 50–60-хх рр. Бурхливий розвиток цієї теорії пов'язаний із загостренням проблем в теоретичному і практичному аспектах. Теоретично, це пов'язано з тим, що кейнсіанські моделі, які домінували у той час, не пояснювали проблем, пов'язаних із структуруванням економіки, а в практичному аспекті це пояснюється

тим, що кризові явища структурного характеру охоплювали як розвинені країни, так і країни, що розвиваються.

Структурні трансформації – це сукупність розгорнутих у часі перетворень, зорієнтованих на кількісні, особливо на якісні критерії ефективності економічного розвитку [25].

У науковій літературі є значна кількість досліджень структурних трансформацій як теоретичного, так і емпіричного характеру, а також на рівні національної та міжнародної економіки. На думку українського вченого А. Філіпенка, структурні трансформації відображають історичний процес переходу в глобальному масштабі від аграрної до індустріальної моделі економічного розвитку. Для розвинутих країн цей період завершився на початку ХХ століття, а для країн, що розвиваються, він продовжується до теперішнього часу [26, с. 422–423].

Провідний економіст Гарвардського університету Х. Ченері теорію структурних трансформацій розглядав крізь призму загальноекономічної, індустріальної та інституційної структур. На думку Х. Ченері, структурні трансформації для країн, що розвиваються, повинні спрямовуватися в напрямку загальносвітових тенденцій з метою включення їх в систему міжнародного поділу праці. В його моделі значна увага приділена джерелам (внутрішнім та зовнішнім) і чинникам економічного зростання та розвитку, а також виокремлено обмеження та перешкоди в процесі трансформації. Методологічний підхід Х. Ченері до структурних трансформацій дозволяє простежити відмінності в рівні економічного розвитку між країнами, що розвиваються, і темпами здійснення структурних трансформацій в них.

Представники структурної школи, зокрема Г. Мюрдаль, вважали, що вільний рух товарів і факторів виробництва призводить до нерівномірності економічного розвитку окремих регіонів країн. Досягти збалансованості розвитку стає можливим лише на стадії формування наддержавних і наднаціональних утворень, які мають спільний економічний простір, тобто за умов, коли фактично відбувається взаємопроникнення національних економічних систем та відповідно відбувається зміна їх структури. Структурна

школа зводить до мінімуму проблему державного втручання в процеси економічної інтеграції, замінюючи цей механізм наднаціональними структурами (міжнародними інститутами) [27]. Теоретично цей підхід має прогресивний характер і як би було можливо його практично реалізувати, то, напевне, не було б і кризи 1998 р. в нових індустріальних країнах та глобальної кризи 2007–2008 рр. Оскільки міжнародний капітал мігрував і функціонував не за інтернаціональними програмами, а відповідно до економічної ефективності: пошук способів отримання максимального прибутку за умов мінімізації витрат.

Цікавою є точка зору А. Мельник щодо класифікації теорії структурних трансформацій на рівні національної економіки, яка виокремлює: теорію динамічного розвитку Е. Домара; теорію трифазного розвитку слаборозвиненої економіки (Х. Ченері, А. Страут); теорію системної динаміки світового розвитку (Д. Форрестер, Д. Медоуз); наднаціональну теорію структурних трансформацій (Ф. Шарп, П. Шмідттер, В. Стрік); теорію структурних змін Й. Шумпетера; інституційну теорію структурних трансформацій Д. Норта; наднаціональну теорію структурних перетворень Світового банку для трансформаційних економік [28, с. 54–58].

Кінець 90-х рр. ХХ століття був відзначений в історії економічної думки як розвиток структурних трансформацій в країнах постсоціалістичного простору. Як українські вчені, так і зарубіжна економічна думка багата на різноманітні трактування структурних змін в країнах з перехідною економікою. Слід відмітити, що структурні трансформації відбувалися не тільки як процес цивілізаційного руху, тобто зміна ролі секторів економіки, але і структурні зміни, які пов'язані зі зміною економічної системи, тобто структурні зміни пов'язані із формуванням ринкової економіки. Структурні зміни одного порядку (цивілізаційного) структурні зміни іншого (ринкового).

На наш погляд, доцільно розділити ці структурні трансформації за рівнем розвитку національної економіки та за рівнем її функціонування (рис. 2).

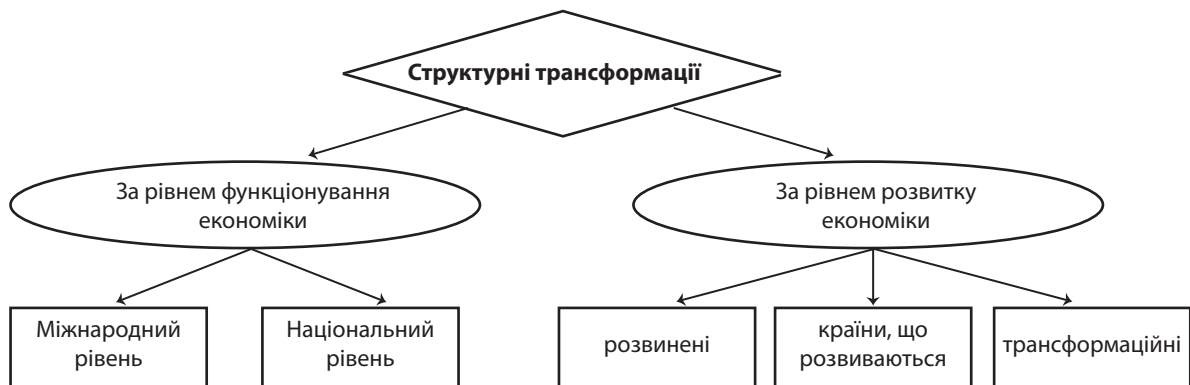

Рис. 2. Підхід до класифікації структурних трансформацій

На наш погляд, структурні трансформації в національній економіці слід розглядати як трансформації, які ведуть до зміни всередині економічної системи, і структурні трансформації, які змінюють безпосередньо економічну систему. Внутрішньосистемні зміни – це зміни у виробничо-технологічній структурі, яка є внутрішньою організацією продуктивних сил та характеризує рівень суспільного поділу праці, співвідношення секторів, галузей, підгалузей. Зміни, що відбуваються в середині системи під впливом певних факторів, призводять до якісно нової структури без зміни характеру економічної системи в цілому. Системні структурні зміни пов'язані із зміною соціально-економічних та організаційно-економічних відносин, які принципово змінюють економічну систему. Такий підхід до розуміння структурних трансформацій в національній економіці, на наш погляд, потребує глибокого дослідження,

оскільки в економіці України протікають паралельно два процеси: зміна економічної системи та рух до постіндустріального суспільства.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід підкреслити, що проблеми структурування економіки були актуальними в різних економічних школах, як у меркантилістів, так і класиків, кейнсіанців, інституціоналістів та інших сучасних течіях. Формуючи ринкову економіку та рухаючись в напрямку до постіндустріального суспільства, в Україні слід розробляти стратегію розвитку, враховуючи теоретичні та практичні напрацювання, які пройшли випробування часом, історією та досвідом. Ігнорування елементарних принципів і закономірностей структурування національної економіки призводить до глибоких структурних деформацій, які стримують економічний розвиток країни та спричиняють значні соціальні втрати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін; [наукова монографія]. – К. : Видавництво «Світ Знань», 2002. – 528 с.
2. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання (п.3.1 – п.3.3, п. 3.5 – 3.7) / за ред. д-ра екон. наук І. В. Крючкової. – К. : Експрес, 2007. — 520 с.
3. Ревенко А. П. Структура і динаміка зайнятості на ринку праці [підрозділ 2.4] / А. П. Ревенко // Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія; за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук; НАН України; Інститут економіки та прогнозування. – К., 2011. – 696 с.
4. Чухно А. А. Твори : у 3 т. / А. А. Чухно; НАН України ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; наук.-дослід. фін. ін.-т при м-ві фін. України. – К., 2006. – Т. 3 : Становлення еволюційної парадигми економічної теорії. – 712 с.
5. Кенз Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенз. – М. : Соцэскиз, 1960.
6. Смит А. Исследование природы и причин богатства народов / А. Смит. – М. : Социально-экономическая литература, 1962.
7. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Политическая литература, 1955.
8. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Государственное издательство экономической литературы. – 2-е изд. – Т. 24. – 1961. – 650 с.
9. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Государственное издательство экономической литературы. – 2-е изд. – Т. 25. – 1962. – 552 с.
10. Ленин В. И. Полное собрание сочинений. Развитие капитализма в России / В. И. Ленин. – Т3. – 1967. – 791 с.
11. Кларк Дж. Б. Распределение богатства / Дж. Б. Кларк. – М. : Экономика, 1992.
12. Fridman M. The role of monetary policy / M. Fridman // The American Economic Review. – 1968. – P. 245-264.
13. Харрод Р. К теории экономической динамики. Новые выводы экономической теории и их применение в экономической политике / Р. Харрод. – М. : Иностранная литература, 1959.
14. Мировая экономическая мысль Т. V кн.1.

REFERENCES

- Against the Stream. Critical Essays on Economics New York: Random House, Incorporated, 1973.
- Bell, D. «Griadushchee postindustrialnoe obshchestvo» [The coming post-industrial society]. In Opyt sotsialnogo prognozirovaniia Moscow: Academia, 1999.
- Chukhno, A. A. Stanovlennia evoliutsiinoi paradyhmy ekonomichnoi teorii [Becoming an evolutionary paradigm of economic theory]. Kyiv: NAN Ukrainy ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka ; nauk.-doslid. fin. in.-t pry m-vi fin. Ukrainy, 2006.
- Engel, E. Das Rechnungsbuch der Hausfrau und seine Bedeutung im Wirt-schaftleben der Nation. Berlin, 1881.
- Fridman, M. «The role of monetary policy» The American Economic Review (1968): 245–264.
- Fourastie, J. La progres technique et revolution economique Paris, 1958.
- Filipenko, A. Hlobalni formy ekonomichnoho rozvytku: istoriia i suchasnist [Global forms of economic development: history and modernity]. Kyiv: Znannia, 2007.
- Inozemtsev, V. L. «Strukturirovanie obshchestvennogo proizvodstva v sisteme postindustrialnykh koordinat (metodologotoreticheskie aspekty)» [The structuring of social production in the post-industrial origin (methodological and theoretical aspects)]. Rossiyskiy ekonomicheskii zhurnal, no. 11–12 (1997): 59–68.
- Inozemtsev, V. L. Raskolotaia tsivilizatsiia [Shattered civilization]. Moscow: Academia; Nauka, 1999.
- Klark, Dzh. B. Raspredelenie bogatstva [The distribution of wealth]. Moscow: Ekonomika, 1992.
- Kene, F. Izbrannye ekonomicheskie proizvedeniia [Selected economic work]. Moscow: Sotseskiz, 1960.
- Kharrod, R. K teorii ekonomicheskoy dinamiki. Novye vyvody ekonomicheskoy teorii i ikh primenenie v ekonomicheskoy politike [The theory of economic dynamics. The new findings of economic theory and its application in economic policy]. Moscow: Inostrannaia literatura, 1959.
- Khudokormov, A. G. Ekonomicheskaia teoriiia : Noveyshie teorii Zapada [Economic Theory: A New Theory of the West.]. Moscow: Infra-M, 2012.

15. Худокормов А. Г. Экономическая теория : Новейшие теории Запада : учеб. пособие . – М. : Инфра-М, 2012 – 416 с.
16. «Книжка счетов домохозяйки и её значение в экономической жизни нации» [(Engel E. Das Rechnungsbuch der Hausfrau und seine Bedeutung im Wirtschaftleben der Nation. – Berlin, 1881).
17. Fourastie J. La progres technique et revolution economique / J. Fourastie. – Paris, 1958.
18. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл // Опыт социального прогнозирования. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
19. Porat M. The information economy: development and measurement / M. Porat, M. Rubin. – Washington, 1978.
20. Иноземцев В. Л. Структурирование общественного производства в системе постиндустриальных координат (методолого-теоретические аспекты) / В. Л. Иноземцев // Российский экономический журнал. – 1997. – №11–12. – С. 59–68.
21. Иноземцев В. Л. Расколота цивилизация / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia; Наука, 1999. – 740 с.
22. Яременко Ю. В. Теория и методология исследования многоуровневой экономики. Избранные труды в трех книгах / Ю. В. Яременко. – М. : Наука, 2000 – 400 с.
23. Селищева Т. А. Структура экономики: на пути к информационному обществу: монография. – СПб. : СПбГИЭУ, 2006. – 184 с.
24. The Harper Collins Dictionary of economics / C. Pass, B. Lowes, L. Davies, S.J. Kronish. – Great Britain, 1991.
25. Oxford Dictionary of Economics: Structural Transformation <http://www.answers.com/topic/structural-transformation>.
26. Філіпенко А. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. Філіпенко. – К.: Знання, 2007. – 670 с.
27. Myrdal G. Against the Stream. Critical Essays on Economics / G. Myrdal. – New York: Random House, Incorporated, 1973.
28. Національна економіка : навч. посібник / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2011. – 463 с.
- Lenin, V. I. Polnoe sobranie sochineniy. Razvitie kapitalizma v Rossii [Complete Works. Development of Capitalism in Russia.], 1967.
- Mirovaia ekonomicheskaia mysl [World economic thought]. .
- Marks, K., and Engels, F. Sochineniia [Works.]. Moscow: Gosudarstvennoe izdatelstvo ekonomicheskoy literatury, 1961.
- Marks, K., and Engels, F. Sochineniia [Works.]. Moscow: Gosudarstvennoe izdatelstvo ekonomicheskoy literatury, 1962.
- Myrdal, G. Against the Stream. Critical Essays on Economics New York: Random House, Incorporated, 1973.
- Melnyk, A. F., Vasina, A. Yu., and Zheliuk, T. L. Natsionalna ekonomika [National economy.]. Kyiv: Znannia, 2011.
- «Oxford Dictionary of Economics: Structural Transformation» <http://www.answers.com/topic/structural-transformation>.
- Pass, C., Lowes, B., and Davies, L. The Harper Collins Dictionary of economics Great Britain, 1991.
- Porat, M., and Rubin, M. The information economy: development and measurement Washington, 1978.
- Revenko, A. P. Struktura i dynamika zainiatosti na rynku pratsi [Structure and dynamics of employment in the labor market.]. Kyiv: NAN Ukrainy; Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia, 2011.
- Rikardo, D. Nachala politicheskoy ekonomii i nalogovogo oblozheniia [Principles of Political Economy and Taxation.]. Moscow: Politicheskaiia literatura, 1955.
- Selishcheva, T. A. Struktura ekonomiki: na puti k informatsionnomu obshchestvu [The structure of the economy: Towards an information society]. St. Petersburg: SPbGIEU, 2006.
- Smit, A. Issledovanie prirody i prichin bogatstva narodov [Study of the nature and causes of the wealth of nations.]. Moscow: Sotsialno-ekonomicheskaiia literatura, 1962.
- Strukturna harmonizatsiia ekonomiky Ukrainy iak chynnyk ekonomichnoho zrostantia [Structural harmonization of Ukraine's economy as a factor of economic growth]. Kyiv: Ekspres, 2007.
- Yerokhin, S. A. Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichni aspekt) [Structural transformation of the national economy (theoretical and methodological aspects)]. Kyiv: Svit Znan, 2002.
- Yaremenko, Yu. V. Teoriia i metodologiiia issledovaniia mnogourovnevoy ekonomiki. Izbrannye trudy v trekh knigakh [The theory and methodology of multilevel economy. Selected works in three volumes]. Moscow: Nauka, 2000.